

Zašto je potrebno ponovno prevesti i — kao kritičko izdanje — objaviti Pilarovo *Južnoslavensko pitanje*?

Polazište

Osnovna činjenica od koje polazim jest ta, da ovog Pilarova djela *danas nema na hrvatskom tržištu*. Bečka (njemačka) prvoobjava iz g. 1918. odavno je već vrlo rijetka knjiga, a tek se iznimno u antikvarijatima mogu nabaviti i izdanja koja su slijedila (tzv. drugo izdanje na njemačkom, Zagreb 1944. te hrvatski prijevod, Zagreb 1943.). Rasprodan je i *pretisak* ovoga hrvatskog prijevoda (Varaždin, 1990.).

Kada sam u publikaciji GODIŠNJAK PILAR (sv. 1/2001. i sv. 2/2002.) objavio neka preliminarna istraživanja o tome djelu, bilo je vrlo mnogo upita: kada će opet biti objavljeno cijelo djelo? Razvijanjem svijesti o značaju svekolikog Pilarova rada (na stranicama GODIŠNJAKA PILAR, na znanstvenim skupovima te u *Hrvatskoj reviji* (na popularniji način, g. 2005.) — interes se i povećao. S puno dobrih razloga može se poći od toga, da bi nova objava »Južnoslavenskog pitanja« bila ne samo bitan prinos za potrebe hrvatske *znanstvene zajednice*, nego bi izazvala i širi interes kulturne javnosti.

Zašto novi hrvatski prijevod?

Odgovor je relativno jednostavan:

Prvo, jedini postojeći, spomenuti hrvatski prijevod iz pera Fedora Puceka (tiskan 1943.) zastario je u jezičnom smislu.

Drugo, da je i *bio* posve precizan, a to nije slučaj, posebice ne u poštovanju autorova *stila* te na razini terminologije, danas se ni iz *stručnih* razloga a niti iz razloga *receptije* — više ne bi smio pretiskivati. Ističem prvi i najzorniji primjer, a to je naslov i podnaslov:

Prvo, »bečko« izdanje:

Naslov: DIE SÜDSLAWISCHE FRAGE UND DER WELTKRIEG

Podnaslov: ÜBERSICHTLICHE DARSTELLUNG DES GESAMT-PROBLEMS¹

Izdanje hrvatskog prijevoda:

Naslov: JUŽNOSLAVENSKO PITANJE

Podnaslov: PRIKAZ CJELOKUPNOG PITANJA

Iako se, možda, mogu dokučiti i razumjeti razlozi uredničke intervencije u kojoj je iz naslova izbačeno »i svjetski rat« (s obzirom da je hrvatsko izdanje izašlo usred Drugoga svjetskog rata), ipak je ta intervencija, ako i jest uslijedila iz razloga »aktu-

¹ U hrvatskom prijevodu: JUŽNOSLAVENSKO PITANJE I SVJETSKI RAT. Pregledni prikaz svekolikog problema.

alizacije«, u mnogome upućuje na drugačiju narav djela.² Posve je neopravdana, međutim, promjena podnaslova. *Problem* nikako nije istovjetan s *pitanjem*, ni načelno ni u kontekstu baš ovoga djela. Isto tako — u stilističkom smislu — nije irelevantno to, što se »pitanje« pojavljuje i u naslovu i u podnaslovu.³

Treći je razlog taj, što je prevoditelj *citae* iz literature koja u izvorniku nije bila na njemačkom jeziku — prevodio s *njemačkog* (bez konzultiranja izvornika), pa je mogućnost nepreciznosti automatski uključena. Naposljetku, četvrti je razlog taj, što je neophodno provjeriti te ažurirati *popis literature*.⁴

Razlozi za »kritičko izdanje«

Prva istraživanja nakon g. 1990.,⁵ studije kompetentnih stručnjaka koje su objavljene na stranicama GODIŠNJAKA PILAR te, napokon, moji vlastiti rezultati u daljnjim koracima na tom putu⁶ — iznijeli su na vidjelo da, osim spomenutih izdanja ovoga djela, postoji i nekoliko *fragmentarnih* objava (nekih poglavlja) »Južnoslavenskog pitanja«. Osobito je u tom okviru nezaobilazna *prva* objava jedinoga, već spomenutoga hrvatskoga Pucekova prijevoda (sâm početak djela) u časopisu *Hrvatska mladica* još g. 1928., pri čemu je (anonimno) sudjelovao i (tada još živ) autor, I. Pilar. Nadalje — a to se prije 1990. nije znalo — sačuvana su *dva rukopisa*: Pilarov *autograf* i autorova *strojopisna verzija*: prvi je u ostavštini koju čuva obitelj Pilar-Jančiković, a drugi — prvotno također u obiteljskoj ostavštini — otkupila je g. 1991. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Niti jedan od njih nije ni pročitana a kamoli proučena.

Nadalje, valja s velikom mjerom opreza (o čemu sam pisao u obje svoje citirane rasprave) proučiti i razne tvrdnje o tobožnjim »cenzorskim škarama«, i to prigodom *svakog* izdavanja toga djela: i 1918. i 1943. i 1944. godine. Ratne okolnosti odnosno politički »obziri« — u sva tri slučaja — *mogli su igrati važnu ulogu, ali te tvrdnje su samo iznesene, nisu argumentirane, precizirane i nedvojbeno dokazane. Mogu se potvrditi ili opovrgnuti samo na jedan način: minucioznom usporedbom rukopisnih tekstova i objava (»svih verzija«).*

Dakle, kako bi se došlo do *što autentičnije verzije*, sva je tri spomenuta izdanja (dva na njemačkom i jedno na hrvatskom) neophodno, u skladu s, u svjetskoj znatnosti općeprihvaćenim, načelima postupanja, »riječ po riječ« usporediti s rukopisima. U kritičkom izdanju kakvom se smjera, moraju biti naznačene sve *razlike* koje su se ustanovile, ali na način da to ne priječi slobodno i jednostavno praćenje osnovnoga teksta. S obzirom da se u tako planiranom izdanju računa s velikim interesom *šire javnosti*, sve te »varijante« ne bi, kao što je inače uobičajeno u kritičkim ediranjima

² Za razumijevanje *intencije* djela je bitno to, da je koncipirano, napisano i objavljeno još dok je prvi svjetski rat *trajao*, tj. dok je postojala Austro-Ugarska Monarhija.

³ Pokazao sam to na primjeru usporedbe izvornika i prijevoda samo jednoga segmenta u tekstu »Pilarovo djelo *Južnoslavensko pitanje*«, Godišnjak PILAR (svezak prvi), Zagreb 2001., 221-223.

⁴ F. Pucek je Pilarov popis literature ažurirao u svom izdanju — 1943.!

⁵ Ponajprije radovi pokojnoga povjesničara Mladena Švaba. (Usp: »Literatura o Ivi Pilaru«, u ovom broju.)

⁶ Osim rasprave u bilj. 1 usp. također i njezin *nastavak* u tekstu »Die Südslawische Frage und der Weltkrieg: ponovno o genezi djela i sudbini prvog izdanja«, Godišnjak PILAR (svezak drugi), Zagreb 2002., 103-120.

»Bečko« izdanje iz 1918. godine i hrvatski prijevod Ferde Puceka iz 1943.

starijih tekstova, trebalo tiskati u bilješkama ispod osnovnog teksta, nego na kraju svakoga poglavlja (ili na kraju knjige, što valja prepustiti uredničkoj odluci). Tek na taj će način novo izdanje zadovoljiti i visoke kriterije »kritičkog izdanja« (prevažnog za struku) i biti pristupačno širokom krugu zainteresirane kulturne javnosti.

Pripremni radovi (popis poslova, dinamika)

1. Opseg djela

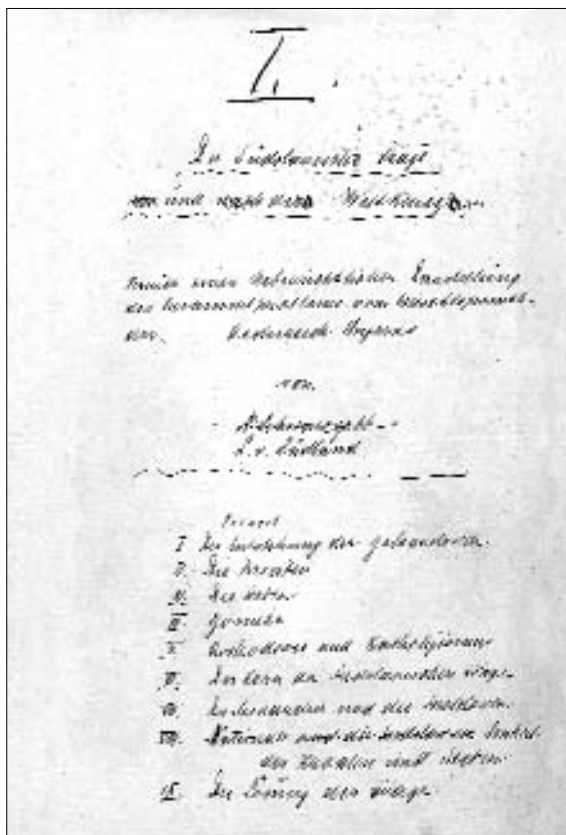
Da bi se dobio prvi uvid u predloženi projekt, ponajprije je važan *opseg* pojedinih rukopisnih i tiskanih verzija:

- »Bečko izdanje« (na njemačkome) ima VI + 796 stranica, »zagrebačko« (na njemačkom) XII + 828 str., a zagrebačko izdanje (na hrvatskome) XIX + 518 str.

Upada uoči znatna razlika između prva dva i trećeg izdanja, ali to ne upućuje na skraćivanja nego na veličinu sloga i tip slova kojim su knjige tiskane.

- Korpus *autografa* - uz opseg veći od 1200 stranica »tabak-formata« (između A4 i A3) — sadrži dragocjenu *građu*: stotinjak manjih i većih izrezaka iz novina. Ta je autorova pripremna dokumentacija vrlo važna i načelno, jer neprijeporno dokumentira izvornu građu, a sreća je što je sačuvana, jer govori o tome što je sve (ili nije!) i na koji način »ušlo« u rukopis, pa prema tome omogućuje i uvid u metodologiju Pilarova rada, otkrivajući još jedan važan aspekt poznavanja Pilarova autorskog postupka. Na kraju, ta sačuvana građa otklanja potrebu pretraživanja po starim kompletima onodobne štampe, olakšavajući u mnogome priređivački posao.

- *Strojopisni* rukopis (također u »tabak-formatu«) ima više od 1000 stranica.

Prva stranica
Pilarova
autografa
»Južnoslavenskog
pitanja«

2. Neophodne predradnje

Samo se po sebi razumije da se na priređivačevu stolu ponajprije moraju sabrati:

1. sve tiskane (objavljene) varijante djela, cjelovite i fragmentarne;
2. sva literatura koja je relevantna za »Južnoslavensko pitanje«;
3. iz praktičnih ali i načelnih razloga (zaštita dokumenta) ponajprije je neophodno skenirati (a) *autograf*, (b) *strojopisni* rukopis,⁷ (c) svu dokumentaciju u *ostavštini* koja je na bilo koji način vezana uz genezu djela i njegov »život« nakon prve objave, 1918., (d) svu dokumentaciju o Pilaru koju posjeduju bibliotečne i arhivske ustanove u Hrvatskoj (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Hrvatski državni arhiv, Državni arhiv grada Zagreba itd.) i (e) u inozemstvu (npr. Kantonalni arhiv u Tuzli, arhiv Društva »Napredak« u Sarajevu itd.).

3. Rad na pripremi kritičkog izdanja

U metodološkom smislu se ponajprije donosi odluka o *osnovnom tekstu*. To je, načelno, bečko izdanje iz g. 1918. Međutim, zbog mnogih (iako neprovjerenih i nedo-

⁷ Na oba rukopisa na marginama i u tekstu brojne su autorove ispravke (sadržajne; stilske).

kazanih) tvrdnji o »cenzuri« (dakle, »ispuštanju« nekih dijelova rukopisa, tj. njihovu uklanjanju iz knjige), *neophodno* je usporedno čitati *autograf*, *strojopisni* rukopis i prvo izdanje. Tek će se nakon formalne i potom, osobito, *sadržajne analize* tekstova moći s većom sigurnošću zaključivati o utvrđenim razlikama između oba rukopisa međusobno te prvoobjave. Za sada polazim od logične pretpostavke da je *autograf* »najstariji« tekst a *strojopisni* primjerak »mlađi« od njega. Kako strojopisni rukopis nije ni površno pregledan, nije moguće reći ima li u njemu podataka o dataciji.⁸ Budući je autor na ovaj ili onaj način sudjelovao u pripremi svoga djela za tisak, eventualno ustanovljene razlike *ne moraju* biti samo posljedica »cenzure«, o čemu će se moći zaključivati tek kada se vidi o kojim se *sadržajima* radi.⁹

Nakon uspostave osnovnog teksta njemačkog izvornika te varijantama (u bilješkama), obavlja se posao njegova uspoređivanja s drugim, »Zagrebačkim izdanjem« njemačkoga teksta iz g. 1944. To je neophodno zato, jer se i o tome izdanju tvrdilo da nije istovjetno prvoobjavi, ali ponovno bez argumenata.¹⁰ S obzirom na činjenicu da je (pseudonimom zaštićen) autor djela *sudjelovao* pri izradi Fucekova prijevoda objavljenog g. 1928. u *Hrvatskoj mladici*, taj se dio njegove knjige mora smatrati *zadnjom autorovom intervencijom* i neophodno ju je uzeti u obzir pri konstituiranju osnovnoga teksta.

4. Prevođenje

Taj dio posla — koji redosljedno dolazi na red nakon uspostave »osnovnoga« teksta, podrazumijeva: prijevod osnovnoga teksta, prijevod varijanti (u bilješkama) te prijevod *priloga* (literatura).

5. Osnovni nacrt izdanja

1. *Predgovor* urednika/nakladnika;
2. Studija o životu i djelu Ive Pilara;
3. *Nastanak i sudbina Pilarova djela* (uvodna studija priređivača kritičkog izdanja)
4. Ivo Pilar: *JUŽNOSLAVENSKO PITANJE*
5. Varijante segmenata (uz svako poglavlje ili na kraju teksta, *in extenso*)
6. *Prilozi*: ažurirani popis literature o problemu, Kazalo imena, Kazalo pojmova

Srećko LIPOVČAN

⁸ Rukopis je za izložbu, priređen u Institutu društvenih znanosti »Ivo Pilar« g. 1999., posudila Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Nema podataka da ga je itko, u smislu pregleda, imao u rukama. U *autografu*, na protiv, postoje datacije. Više podataka o tome u mom spomenutom tekstu u 2. svesku GODIŠNJAKA.

⁹ Na primjer, mjesta na kojima je preoštro kritizirana politika Monarhije.

¹⁰ Da ga je netko u tom smislu »pročitao« i uspoređivao, zacijelo bi to i objavio.